

IFJ. SARKADY SÁNDOR

CIVITAS FIDELISSIMA

Felkelés és népszavazás

HOGYAN LETT SOPRON A LEGHŰSÉGESEBB VÁROS?

1921. december 14. „Mi, soproniak és a környező falvak polgárai hisszük, hogy ez a nap nemcsak a mi ünnepünk: velünk ünnepelnek mindenhol a világon, ahol magyarok élnek és magyarul éreznek. A Hűség Napján a város mindenkori vezetése az arra érdemeseket kitüntetéssel jutalmazza. A Kis Várkerületen álló Hűség-kút jelképes

szoboralakjai az örök hűségre figyelmeztetnek. A város tántoríthatatlan ragaszkodását hirdetik a magyar hazához (1277, 1921, 1989), de hirdetik a híd szerepét is az egységesülő Európához. Sopron maga a megtestesült hűség a kitartásban, az élni akarásban, a hagyományok tiszteletében. Az idők végezetéig így legyen!”

Egy elszakításra ítélt országész

1918. november 17-én az osztrák államtanács etnográfiai elvekre hivatkozva bejelentette igényét Nyugat-Magyarországra. Az 1919. szeptember 10-i Saint German-i béke, az önrendelkezés jogát kizárva, Ausztriának ítélte Moson, Sopron és Vas vármegyék nyugati sávját (Sopront és környékét is beleértve), azzal az indoklással, hogy ne valósulhasson meg a dédelgetett csehszlovák–dél-szláv korridor sokat emlegetett terve.

Az ezt követő trianoni béke a döntést újból megerősítette. A békediktátum kegyetlensége Magyarország lakosságát elkeserítette, a volt szövetséges Ausztria területi követelése pedig egyenesen fölháborította. Bécsben ekkor már levelezőlapokat és térképeket nyomtattak ki, melyeken Sopron már csak Ödenburg néven szerepelt mint Burgenland fővárosa. Veszni látszott a cenki sírbolt a legnagyobb magyar hamaival. 1921. augusztus 20-án, Szent István napján Sopronban tömegtüntetésre került sor. Soproniak és rábaköziek ezrei tiltakoztak az elszakítás ellen. Augusztus 29-e lett volna a hivatalos átadás napja. A magyar hatóságok, ha vonakodva is, de kiűrtették az átadásra kijelölt területeket, így Sopront és környékét is. A város összes hivatala elköltözött, majd a Nemzeti Hadsereg kivonása is megtörtént.

Úgy tűnt, hogy itt már csak a csoda segíthet. Az érintett terület átadására a magyar kormány gróf Sigray Antal kormánybiztost küldte ki, a közrend fenntartásával pedig Ostenburg-Moravec Gyula őrnagyot, a II. országos csendőrszázalaj parancsnokát bízták meg. Az eseményeket – ez ma már bizonyosnak látszik – a magyar kormány, Bethlen István miniszterelnök és kabinetje irányította. Legalább négy szálon indult meg a fegyveres ellenállás előkészítése, miután Ausztria mindenfajta békés megállapodást elutasított, beleértve a mai Burgenland kettéosztását is. Thurner polgármester személyesen kereste meg Prónay Pál szolgálaton kívüli alezre-

Sopron magyar kincs!

Sopron magyar kincs, ezer éve az!
Hozzá ne nyuljon semmiféle gaz!
Ha elrabolják, víjja vissza kard!
Sopron magyar kincs! Ne bánld a magyart!

Alt Oedenburg, du edle Perle,
Bist unser schon seit tausend Jahr!
Und rauben dich uns lose Kerle,
— Davor Gott uns und sie bewahr' —
Von unserm Fleisch und Blut ein Stück:
Die blanke Waffe nimm's zurück!

dest Sopron megmentése érdekében. A Thirring Gusztáv vezette Nyugat-magyarországi Liga önkénteseket toborzott. A Nyugat-magyarországi Szövetség röplapjai hirdették: „Sopron a soproniaké.” A fegyveres felkelés megszervezője és legfőbb

irányítója azonban Gömbös Gyula volt. Az antant Szövetségi Tábornoki Bizottsága és az osztrákok – a biztos átadás tudatában – a Szechenyi-palotában várták a híreket. Az átadásra ítélt területet két részre osztották. Az „A zóna” Magyarország felőli határán álló osztrák csendőrök elzárták Ágfalvát Soprontól. Ostenburg hatáskörzete a „B”, vagyis a keleti zóna volt.

„Tüzek a végeken”

Augusztus 28-án a történelmi határt több helyen osztrák csendőralakulatok lépték át. Az egységek lőfegyverekkel, géppuskákkal voltak felszerelve. Őket rezesbandás, vörös zászlós, fegyveres tömeg követte. Ágfalvánál azonban a Francia-Kiss Mihály, Kaszala Károly és Maderspach Viktor parancsnoksága alatt álló irreguláris erők meglepetésszerű puskatűzzel visszavetették az osztrákokat. A túlnyomórészt az Alföldről, a kecskeméti tanyavilágból érkező napszámosok, földművesek, világháborút járt katonák, volt különítményesek, a rongyosok voltak azok, akik acélos szívvel elsőként lőttek rá az átadás biztos tudatában érkező osztrákokra. Héjjas Iván emberei már az előző nap felszedték a vasúti síneket, elállták a stratégiai pontokat. A ron-

■ Felkelők Fraknó környékén

■ Felkelőcsoport Kismartonban

gyosok soproni főhadiszállása az egykori Károly kaszárnya volt, a Selmebányáról elmenekült főiskola ideiglenes otthona. A kibontakozó tűzpárbajban hősi halált halt Baracsi László kecskeméti gazdalegény. (Nevét ma már utca őrzi Sopronban. Az ágfalvai temetőben helyezték örök nyugalomra, halála helyén pedig 1928 óta emlékmű hirdeti önfeláldozó hazaszeretetét.) Az első ágfalvai csata utóvédje kizárólag soproni főiskolásokból állt. A Leicht Ottó vezette Ifjúsági Kör tagjai, az akkor már Sopronban tartózkodó, frontot járt tartalékos tisztek az augusztus 23-i haditanácson kimondták, hogy Sopront mindenáron megvédik. Felkelőbehívójukban ez állt: *„Kedves Barátom! A baza hív. Kényszer nincs. Aki teheti, önként és azonnal jöjjön el Sopronba, ahol ellátásáról gondoskodtunk.”* A bekövetkező eseményekről a bécsi távirati iroda jelentéseiből az egész világ értesült. Az első ágfalvai csata legfontosabb eredménye az volt, hogy Mohács napján Nyugat-Magyarország átadása nem történt meg. A felkelők még Robert Davyt, Burgenland újdonsült kormánybiztosát is elfogták. Őt szorult helyzetéből az Ostenburg-csendőrök szabadították ki és kísérték vissza Kismartonba. Az egész nyugati határon fellángoltak a harcok. A Vas me-

gyei Pinkafőnél (Pinkafeld) húsz felkelő a helyi horvát lakosság segítségével több mint kétszáz osztrák csendőrt vert ki a faluból. Ugyanaznap kiszorították őket Felsőőr (Oberwart), Alhó (Allhau), Fraknó (Forchtenstein) és Németgyirót (D. Gerersdorf) községekből is. Több helyen már a történelmi határról visszaverték a bevonulni készülő osztrák csendőralakulatokat. Kezdetét vette a másfél hónapig tartó nyugat-magyarországi fegyveres felkelés. Az akkori felkelők Rákóczi kurucáért és 1848 hőseiért lelkesedve, mai szóhasználatul gerillaharcot folytattak az osztrákok ellen. A mintegy kétszáz kilométeres frontvonalon öt „felkelőhadsereg” állt fel, melyekben ott küzdöttek a soproni főiskolások és diákok, a magyaróvári gazdászok, a pesti műegyetemisták, az Alföld, a Felvidék és Erdély magyarjai. A magyar vasutasok pedig mindenütt támogatták őket. Ez a felkelés vezetett el a soproni népszavazáshoz.

A felkelők harcmódora és taktikája

1921. szeptember közepétől állandósultak a járőrharcok, a kisebb-nagyobb összecsapások. Az akkori húszévesek az osztrákokban nem egyszerű betolakodót láttak: a területablókat labancoknak és németek-

nek titulálták. Kurucos harcmódoruk meglepte az osztrákokat. A magyarok minden taktikát és furfangot bevetettek a küzdelemben. Élen jártak a dezinformáció terjesztésében is. Néhány példa ezekből: Elhíresztelték, hogy Szárazvám (Müllendorf) térségében „lovasrohamot” intéznek az osztrákok ellen. Így azok felkészültek arra, hogy rendes magyar sorkatonaság fog támadni ellenük. A vidám felkelők pedig összeterezték a falu határában békésen legelésző teheneiket, és azok óriási porfelhő közepette megrohmozták az osztrákokat. Az ekkor már Sopronban állomásozó antanttiszték a hír hallatán – a jelentéseket telefonon kapták – hangoz hahotában törtek ki.

A felkelők éltek a szorzószám lehetőségével is. Amikor arról volt szó, hogy 40 fő hátramarad utóvédeknek, négy fő biztosított egy hidat. Amikor 200 fő támadott meg egy előretolt osztrák csendőralakulatot, valójában jó ha 20-an voltak. Bécsi napilapok 1921. szeptember 9-én „biztos értesülésekből” kürtölték világá, hogy előző nap 10 000 fős inszurgens erő támadta meg Ágendorfot, és a felkelőknek legalább két ágyújuk és nyolc gépfegyverük volt. A ránk maradt visszaemlékezésekből tudjuk, hogy a rongyosok egy része szeptember 8-án ún. pótágyúkat alkalmazott. Esővízes hordókba lőttek bele, és az akkorát szólt, mint egy

ágyú. Amikor Héjjas Iván felhasználta a vasúti szállítás lehetőségét és sorra foglalta vissza a Lajta és a Fertő tó közti falvakat és stratégia magaslatokat, embereit mindenütt az osztrákok hátába vezette. „Rettenetes Iván” elől az osztrák erők olyan menekülésbe kezdtek, hogy többségük belevetette magát a Lajta vizébe, így érte el a biztonságos jelentő túlsópartot.

Ágfalva hősei – Sopron megmentői

1921. szeptember 7-én az osztrák megszálló erők terve az volt, hogy csatlakozásra bírják Sopront. El akarták foglalni a kutakat, hogy így kényszerítsék a várost megadásra. Ágfalván mintegy 450 osztrák csendőr állomásozott, várva a támadási parancsot. A magyar felkelők azonban megelőzték az osztrákokat. A többségében soproni főiskolásokból álló irreguláris erők ekkor már a 48-as lakományában gyülekeztek. A selmechányai akadémistákhoz szombathelyi vasutasok, sőt néhány bosnyák népfelkelő is csatlakozott. Mindannyian civil ruhát viseltek. Fegyverük nem volt, közülük is csak a beavatottak tudták, hogy a magyar Ostenburg-csendőröktől fognak fegyvert kapni a hajnali vállalkozáshoz. A felkelők erejét a korabeli források 110 főre becsülik. Az osztrák túlerő mintegy négy-

szeres volt. A magyar felkelők parancsnokai Maderspach Viktor tartalékos huszárszázados, Gebhardt Pál százados és Székely Elemér tartalékos tüzér főhadnagy, főiskolai karhatalmi parancsnok voltak. Szeptember 7-én éjszaka alig ismert ösvényeken indult el a kicsiny sereg, fűzfabottal a kézben a Liget-patakhoz, a zónahatárhoz. Két bosnyák fiú hozta a csapat egyetlen géppuskáját. A magyar erők átvették az Ostenburg-csendőröktől a kézfegyvereket, s három rajra oszlottak. Nyolcadikán hajnali háromnegyed ötöt ütött a templomóra, amikor az 1. és 2. főiskolásosztag az ágfalvi erdő és a brennbergi vasút között, a harmadik – szombathelyi vasutasokból és bosnyákokból álló rajjal – a falu alsó részén előretört. A készülő támadást az osztrákok felfedezték, s a falu északi részén, a nagymartoni vasúti töltés mögül tüzet nyitottak a magyar erőkre. A felkelők az evangélikus templom oltalmában bejutottak a faluba, de az iskolaépületből ismét erős osztrák tüzet kaptak. Kénytelenek voltak visszahúzódní a brennbergi úton előrenyomuló csoporthoz. A Kirchknopf vendéglő fölől sikerült hátba támadni az osztrákokat, akik egészen a nagymartoni vasút mögé hátráltak.

A 3. raj oldalba támadta a vasúti bakterház védőit, majd a Hausbergnél visszaverte a szuronyrohamra induló osztrák csendőröket. Az ellen-

ség ekkor szenvedte el legsúlyosabb vereségét.

A felkelők három hősi halottat vesztek: Machatsek Gyula erdőmérnök-hallgató, tartalékos hadapród őrmestert, Szechányi Elemér bányamérnök-hallgató, tartalékos alhadnagyot és Pehm Ferenc önkéntes, pénzügyi tisztviselőt. Rajtuk kívül heten súlyosan, többen könnyebben megsebesültek. Az ott állomásozó vasúti szerelvényen Bécsújhelyig menekülő osztrákok vesztéseiről máig is ellentmondóak az adatok. Két hősi halottjuk neve bizonyosan ismert: Arnold Mosch és Karl Heger járőrvezetők.

Ez a csata mentette meg Sopront az osztrák megszállástól. A hősi halált halt három magyar felkelőt és Arnold Mosch csendőrt szeptember 10-én helyezték örök nyugalomra a Szent Mihály temetőben. Pehm önkéntes Szombathelyen alussza örök álmát. A második ágfalvai csata után az osztrák erők a történelmi határra vonták vissza csapataikat. Ennek az ütközetnek is köszönhető, hogy Sopron és környéke népszavazással dönthetett hovatarozásáról. A népszavazás tizedik évfordulóján, 1931-ben a nem hivatalos magyar történetírás így foglalta ezt össze a nemzeti lobogók fehér selymére írva: Ágfalva–Velenca–Népszavazás.

■ Lajtabánsági felkelők

A velencei egyezmény

1921. október 11-e és 13-a között Velencében, a lagúnák városában Sopron és környéke sorsáról olasz diplomaták döntöttek. A nyugat-magyarországi felkelés eredményeként az osztrák megszálló erők mindenütt a történelmi határra vonultak vissza és várták a fejleményeket. A velencei konferencia összehívása másfél hónapig tartó szakadatlan fegyveres harc eredménye volt. A győztes antant habozott és kereste a kompromisszum lehetőségét. Olaszország nemes gesztussal felajánlotta a Nagykövetek Tanácsának, hogy közvetít Ausztria és Magyarország között. A Bethlen-kabinet Sopron és környéke kivételével kész lett volna átadni Nyugat-Magyarországot Ausztriának. Ausztria azonban csak népszavazás eredményeként tudott volna lemondani Sopronról és a környező nyolc településről.

A Velencébe kiutazó magyar delegációt gróf Bethlen István miniszterelnök, Bánffy Miklós külügyminiszter, Khuen-Hédervári Sándor külügyi osztályfőnök, Walko Lajos tisztviselő, közgazdasági szakember és Fábri Henrik, a gyorsiroda főnöke alkotta. Az osztrák tárgyaló fél Johannes Schober kancellárból és a külügyi

osztály főnökéből, Richard Oppenheimerből állt. A házigazda olaszokat Toretta márki, külügyminiszter, Castagneto herceg és két segédtsz képviselte. A két tiszt feladata a háromnapos konferencia naplójának vezetése volt.

A tanácskozást, mely franciául folyt, Toretta nyitotta meg. A magyar delegáció – élén Bethlennel és Bánffyval –, ahogy szót kapott, népszavazást kért Sopronra és környékére. Az osztrák fél ridegen ellenállt. Ők nem törődtek azzal, hogy a Sopron körüli lakosság mit akar, betű szerint ragaszkodtak a Saint German-i és a trianoni békediktátum pontjaihoz. Olyan hosszan érveltek e mellett, hogy Toretta, elvesztve türelmét, elfogadta a magyar területi kérést. Bánffy, aki erdélyi arisztokrata volt, rendkívül óvatosan tárgyalt. Emlékiratában olvasható, hogy azért kértek csak Sopron és környékére népszavazást, mert ott biztosak lehettek a pozitív eredményben. Sajnos delegációnk nem számolt a területen élő horvát nemzetiségnek a magyar hazához való ragaszkodásával, ezért nem kérte a népszavazási terület további növelését.

A konferencia második napja az elsónél is viharosabb volt. A magyar tárgyaló fél előhozakodott az ún. Mil-

■ Az antant képviselői átadják Sopron városát a Nemzeti Hadsereg parancsnokának, 1921. december

lerand-féle kísérőlevéllel. Ez kimondta, hogy a határkijelölő bizottság meg fogja hallgatni a vitás települések lakóinak véleményét is. Az osztrákok azonnal tiltakoztak, majd előálltak egy olyan követeléssel, amely az egész konferenciát kudarcra fenyegette. Azt akarták elérni, hogy a magyar kormány azonnal parancsolja ki a felkelőket az átadandó területről. Ha ez nem történik meg, a maguk részéről minden határozatot semmiesnek tekintenek. Minden veszni látszott. Bánffy zsenialitása ekkor mutatkozott meg igazán. A magyar kormány vállalta Olaszország – és nem Ausztria – felé, hogy a felkelőket leszereli, és pacifikálja az átadandó területet. Ezt nem írásban, hanem titkosan, szóban garantálta. Ausztria beleegyezett, hogy nyolc nappal a terület kiürítése után népszavazás döntsön Sopron és környéke sorsáról, és a határkérdésben aláveti magát a Nagykövetek Tanácsának.

A történelem azonban ismét közbeszólt. IV. Károly király második visszatérési kísérlete miatt (október 21–23.) a népszavazás dátuma kitoldott 1921. december 14–16-ra.

Velence mérőföldkőnek számított. Ez volt az ellenséges gyűrűbe szorított és megcsonkított Magyarország első diplomáciai sikere. A trianoni békediktátum első láncszeme széthasadt. A velencei egyezménynek azonban más is köszönhető volt. A magyar delegáció és az olasz külügyminiszter titkos megállapodást kötött. Toretta vállalta, hogy minden befolyását latba veti, hogy a végleges határ kijelölésénél a magyar kormány igényeit kielégítsék. Ennek lett későbbi eredménye, hogy 1922-ben újabb tíz, korábban már Burgenlandhoz csatolt, túlnyomórészt horvát nemzetiségűek lakta falu került vissza népszavazás nélkül a magyar hazához.

Dénesfa – Sopron – Budaörs

Az utolsó magyar király, IV Károly fegyverrel kísérelte meg uralkodói jogkörének visszaszerzését. Tanácsadóira hallgatva, Zita királynéval együtt Svájcból repülőgépen visszatért Magyarországra, ahol a Sopron megyei Dénesfán, gróf Cziráky József vármegyei főispán birtokán landoltak. Legitimista hívei már várták őt és hitvesét. A nem kellő körültekintéssel végrehajtott politikai lépés súlyosan elhibázott volt. Magyarország a polgárháború szélére sodródott miatta. Biztonsági okokra hivatkozva a királyi párt előbb Kenyeribe, majd Sajtoskálra vitték. Október 21-én hajnalban Ruprecht képviselő kastélyából báró Lehár Antal ezredes és Ostenburg-Moravek Gyula őrnagy gépkocsival Sopronba, a 48-as laktanyába szállították őket. Az épület második emeletének 47-es szobáját rendezték be számukra.

Bármennyire is titkolták, délutánra már az egész város tudta, hogy megérkezett a király. Magyar ruhás lányok hódoló küldöttsége köszöntötte a királyt és hitvesét. IV Károly még ezen a napon proklamálta az államfői hatalom (vele a főparancsnoki jogok) átvételét, és megalakította ellenkormányát. Miniszterelnökké nevezte ki Rakovszky Istvánt, belügyminiszterré Beniczky Ödönt, külügyminiszterré ifj. gróf Andrássy Gyulát, pénz- és kereskedelemügyi miniszterré Gratz Gusztávot, hadügyminiszterré Lehár Antalt, akit egyúttal vezérőrnaggyá léptetett elő. A kultuszár-

cát Apponyi Albertnek ajánlotta fel. A soproni helyőrség parancsnokát, Hegedüs Pált altábornaggyá, Ostenburgot pedig ezredessé léptette elő.

1921. október 21-én délután öt órakor a soproni helyőrség a laktanya udvarán letette az esküt. Sigray Antal kormánybiztos megszakította a telefon- és távíró-összeköttetést Budapesttel. A király 22-én hajnalban vasúton megindult a főváros felé, hogy a felesküdt csapatokkal fegyveresen is érvényt szerezzen visszatérésének. Magyarország kormányzója, Horthy Miklós és miniszterelnöke, gróf Bethlen István – aki a szíve mélyén maga is legitimista volt – megpróbálta a lehetetlent. Vass József személyesen vitte a kormányzó levelét Győrig, de ott nem tudta átadni IV. Károlynak. E levélben a kormányzó kifejtette, hogy sem a bel-, sem a külpolitikai helyzet nem alkalmas a visszatérésre. Valóban úgy volt. Az utódállamok azonnali mozgósítással válaszoltak. A csehek, a románok, a délszlávok ugrásra készen álltak a határon. Az antant diplomatái egymás után adták át fegyveres beavatkozással fenyegetőző, tiltakozó jegyzéket. A kormányzóhoz hű katonai erők – a sebtében felállított egyetemi zászlóaljakkal, melyek megszervezésében Gömbös Gyula járt az élen – Budaörs térségében fegyverrel állták útját a legitimista kísérletnek.

Október 23-án vette kezdetét a csata. A műegyetemisták olyan elszántsággal rohmozták meg az egyik legitimista szerelvényt, hogy a királyhű erők géppuskatűzzel tudták csak visszaverni őket. „*Mint a tekebábok, úgy hullottak jobbra-balra*” – emlékezett vissza egy Ostenburg-tiszt. Egy könnyebb sebesült ezeket mondta: „*Most jövök Nyugat-Magyarországról. Három hétig küzdöttem az osztrákok ellen. Csúnya sebeket szereztem. De egy sem fájt úgy, mint ez a seb, melyet magyar embertől kaptam.*” Magyar fiúk lötték és gyilkolták egymást mind a két oldalon, a saját igazukba vetett hittel. Mind a mai napig csak a Horthyhoz hű erők vesztesége ismert. 19 fő hősi halált halt, hatvanketten pedig megsebesültek az összecsapásban. A királypárti halottak jeltelen sírban alusszák örök álmukat.

IV. Károly – a további vérontás elkerülése végett – beszüntette a har-

Bonyolította a helyzetet, hogy Prónay Pál bán és vezérkara szeptember 16-án az összes szabadcsapat felett átvette a parancsnokságot, majd kikiáltotta az önálló Lajtabánságot. Megszületett a tartomány címe és lobogója. Ez már 1921. október 4-én történt. Mintegy 1500 felkelő várta a bán parancsait. Prónay terveiben többek között szerepelt, hogy mi-helyt pacifikálják a területet, azt a legelső alkalommal átadja Magyarországnak. Lajtabánság mint önálló tartomány csak november

10-ig állt fenn. Önállóságát ugyan egyetlen állam sem ismerte el, de volt saját postabélyege és újságja is. Prónay legitimista és revíziós célok kiinduló bázisának tekintette a tartományt. Megléte látszólag akadályozta, valójában azonban segítette a magyar kormány külpolitikai célkitűzéseit. Legfőképpen a területi engedményeket hozó osztrák–magyar tárgyalások eredményességét biztosította.

cot, és fegyverszüneti tárgyalásokba kezdett. Október 24-én Tatán vették őrizetbe a királyi párt, s 26-án Tihanyba, a Benedek-rendi kolostorba internálták őket. Az antant a király azonnali kiadatását kérte a magyar kormánytól. November 1-jén a brit Glowworm monitoron, a Dunán hagyta el az országot az utolsó magyar király. A békekonferencia jegyzékben szólította fel a magyar kormányt a Habsburg–Lotharingiai-ház haladéktalan trónfosztására. November 6-án a nemzetgyűlés az 1921. évi XLVII. törvénycikkkel kimondta a detronizációt.

A népszavazás Sopronban

1921. december 8-án Felső-Sziléziából antant rendfenntartó kontingens érkezett Sopronba, hogy a velencei szerződés értelmében népszavazás döntson a város és szűkebb környéke sorsáról.

November 23-i keltezéssel népszavazási szabályzat látott napvilágot. Ez többek között leszögezte, hogy a népszavazás előbb Sopronban történik meg, majd a következő nyolc falu voksolhat hovatarozásáról: Fertőrákos, Balf, Kópháza, Fertőboz, Nagycenk, Harka, Bánfalva, Ágfalva. A két aktus részeredménye együttesen adja a szavazás végeredményét. A szabályzat 4. pontja értelmében azok a férfiak és nők szavazhattak, akik 1921. január 1-jén betöltötték a huszadik életévüket, a népszavazási területen születtek, ott községi illetőséggel bírtak vagy 1919. január elseje előtt a kérdéses területen állandó lakóhellyel rendelkeztek, illetve akik 1921. január 1-je óta az adott területen állandó lakóhellyel bírtak. Az 5. pont a Népszavazási Központi Bizottság felállítását adta hírül, a 6. szavazóközrözetekre osztotta fel a várost, a 7. pedig a nyolc szavazási bizottság felállításáról tudósított. A 10. pont kimondta, hogy a szavazás titkosan fog történni, míg a 12. pont megtiltotta az osztrák és magyar propagandatevékenységet. Ez utóbbit egyik fél sem tartotta be.

Október 20-a óta működött Sopronban – osztrákbarát helyi lakosok közreműködésével – az Ödenburger Heimatdienst nevű propagandaszervezet. Röpcédulák, levelezőlapok,

nyomatványok tucatjaival próbálták befolyásolni a szavazásra jogosult lakosságot. Az élénk osztrák agitáció a magyar felet is cselekvésre ösztönözte. Magyar, német, horvát nyelven írt röplapok feleseltek egymással. A Suhayda Károly vezette selmeci főiskolások ellenőrző őrzőjáratokat tartottak a gazdanegyedekben. Az osztrák és magyar propagandisták között napirenden voltak az éles szökváltások, sőt, a véres verekedések is.

A szavazásra jogosult polgárok nevét lajstromokba vették. A névjegyzékeket az osztrák népszavazási bizottságok december 5-e és 7-e között kapták kézhez. Sor került a kimaradtak felvételére és a jogtalanul felvettek törlésére. A selmeczányai akadémia hallgatóit, mintegy négyszáz főt, teljes létszámban törölték a listákból. Erre ők nemzetközi rendfenntartónak jelentkeztek napidíj fejében. Hamarosan karszalagot viseltek, rajta A. F. I. rövidítéssel (Anglia, Franciaország, Itália), amelyet ők így értelmeztek: „Ausztria fuss innen!”

A magyar helyőrség december 12-én kivonult a városból. Ugyanezen a napon Ivaldi olasz ezredes a választói névjegyzékekkel kapcsolatos reklamációkat befejezettnek nyilvánította. Osztrák reguláris és irreguláris erők azt tervezték, hogy betörnek a népszavazási területre, ha az eredmény számukra kedvezőtlen lesz. Karcsey Béla alezredesnek, a városi polgárórság parancsnokának az érdeme, hogy a felkelésben részt vett főiskolásokkal karöltve, határvédelmi zászlóaljjal vigyáztatta Sopront. A városban a rendet az antant, a soproni városi rendőrség és kétszáz városi polgár felügyelte.

Ferrario levélben biztosította Schober kancellárt, hogy az antanttiszték minden jegyzéket átvizsgálják és figyelembe veszik a reklamációkat. Az osztrák fél ekkor ki akarta tolni a népszavazás dátumát december 18-ára. Ezt szorgalmazta a Nagykövetség Tanácsa is. A Szövetségi Tábornoki Bizottság azonban, élve hatáskörével, önálló döntést hozott: Sopronban december 14-én, Brennbérgbányán 15-én, a környező falvakban 16-án kerül sor a népszavazásra. Az osztrák kormány december 13-án este mind a központi népszavazási bizottságból, mind pedig a nyolc szavazatszedő bizottságból visszahívta

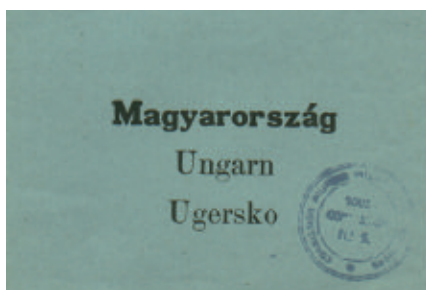

delegált tagjait, azzal a megalapozatlan indoklással, hogy a népszavazás pártatlan lebonyolítását nem látja biztosítottak. Ferrario tábornok az osztrák kancellárhoz írott levelében leszögezte: „Biztos csatavesztés, ha az ember a vereségtől való félelmében visszavonul!”

A népszavazás napján – december 14-én, szerdán – a város lakossága már hajnalban talpon volt. A polgárok ünneplőbe öltözve istentiszteletre, onnan pedig szavazni mentek.

A szavazóhelyiségek a következők voltak: az orsolyiták Bauer-féle háza a Széchenyi tér és a Várkerület sarkán; a kereskedelmi iskola az akkori Kis utcában; a Polgári Fiúiskola a Halász utcában; az Iparos Tanonciskola a Fővényvermen; az Irgalmas Nővérek rendháza a Fürdő utcában; az államrendőrség Ősz utcai épülete; az Evangélikus Tanítóképző és a Felső Leányiskola a Deák téren.

Voksolni reggel nyolc órától délután hat óráig lehetett. Aki Magyarországra szavazott, az a következőképpen járt el: bement a bizottság helyiségébe, ahol átadta a városi tanács aláírásával és a tábornoki bizottság francia körbélyegzőjével ellátott, november 25-i keltezésű szavazóigazolványát. Az elnöktől átvett egy kék színű (magyar) és egy narancssárga színű (osztrák) szavazócédulát a hoz-

zá tartozó borítékkal, majd belépett a kijelölt fülkébe. Ott az Ausztriát szimbolizáló, kettétépett, és a Magyarországot jelképező, épen hagyott kék színű cédulát behelyezte a borítékba. A leragasztott borítékot ezután a bizottság mellé beosztott antantiszt kezébe adta, aki azt – mindenki szeme láttára – beledobta az urnába. A szavazás befejeztével a ládákat gépszalaggal lezárták, valamint több helyen lepecsételték az antantmisszió bélyegzőjével.

A népszavazás titkos volt. A végeredményt december 17-én a Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézetben hirdették ki, a soproni lapok pedig

rendkívüli kiadásban adták országvilág tudtára, hogy „7107 szótöbbséggel magyarok maradtunk”. Magyarországra szavazott 15 304 fő, Ausztriára 8227-en voksoltak. Érvénytelen volt 502 szavazat.

A soproni német ajkú szavazópolgárok, a város lakosságának ekkor mintegy 52%-át kitevő „hűségesek” szavazatai eldöntötték Sopron sorsát. Bár a vidéki falvak lakói 54,5 %-ban Ausztriára voksoltak (kivélet Nagycenk, a horvátok laktak Kópháza és a katolikus német Fertőboz), Sopron azonban 72,8%-kal (!) Magyarországgal mellett döntött.

A népszavazás idején történt

Az egyes számú szavazóközvetben a szavazásra várakozók súlya alatt leszakadt a lépcsőkorlát. Legalább negyvenen zuhantak a mélybe. A súlyos sérülteket az Erzsébet Kórházba kellett szállítani. A könnyebben sérültek, alighogy bekötötték őket, „első a kötelesség” felkiáltással mindenáron szavazni akartak. December 15-én Biller Vilmosné, Sopron, Bécsi utca 19. sz. alatti lakos az Erzsébet Kórházban egy fiúcskának és egy

■ Szavazók és hozzátartozók, Sopron, 1921. december 14.

leánykának adott életet. Egy derék „poncikter” pedig majdnem elvert egy francia tisztet, mert azt hitte, hogy az kételkedik meggyőződéses hazafiságában. A Budapesten működő East Newsreel Agency megbízásából filmkamera örökítette meg Sopron sorsdöntő napjait és a város hivatalos átadását.

A város hivatalos átadása

Karácsony vigíliáján már óriásplakátok hirdették, hogy Sopron visszakerül Szent István koronája alá. 1922. január 1-jén zajlott le a város hivatalos átadási ünnepsége az akkor még macskaköves Várkerületben. Az elvonuló (francia, olasz és angol) antantkatonaság tisztelgését a tábornoki hármast fogadta. Az utánuk bevonuló Nemzeti Hadsereg alakulatait kitörő lelkesedéssel ünnepelte Sopron polgársága. Majd a falvak küldöttsége vonult fel. (A népszavazás, az eredményhirdetés és az átadás eseményét a korabeli filmhíradók mellett Schäffer Ármin udvari fényképész fotográfiái őrzik.). A nemzetgyűlés Sopron törvényhatósági joggal felruházott városnak a magyar hazához való tántoríthatatlan ragaszkodásáért a megtisztelő CIVITAS FIDELISSIMA címet adományozta, mellyel – szalagdísz formájában – a város barokk címerét is felékesítette.

Sopron ettől kezdve a „leghűsegebb város”. Hűség a kitartásban, az élni akarásban, a történelmi hagyományok tiszteletében. A diadalmas soproni népszavazás messze túlmutatott helyi jelentőségén. Arra volt példa a békediktátorok számára, hogy miként lehetett és kellett volna egybűt is eljárniuk a magyar és más európai határok igazságos kijelölésében.

A hűség napja

Egy dátum örökre összeforrt Sopron nevével. Egy nap emléke örökké él a soproni polgárok szívében. Ez a nap: 1921. december 14-e. Azon a szerdai napon a trianoni békediktátum által megcsonkított Magyarországon csak egyetlen város és a környező nyolc község (Ágfalva, Balf, Bánfalva, Fertőboz, Fertőrákos, Harka, Kópháza és Nagycenk) élhetett

az önrendelkezés jogával. Maguk dönthettek sorsukról, hogy Ausztriához vagy Magyarországhoz kívának-e tartozni. A népszavazást nem ajándékba kapta Sopron városa. Az akkori lakosság számára képtelenségnek tűnt, hogy a vármegye székhelye – Sopron – Burgenland fővárosává váljon, s hogy a legnagyobb magyar nyughelye osztrák földön legyen. Nem tudták elhinni, hogy az első világháborúban a lövészárkokban velünk együtt küzdő osztrákok benyújtsák igényüket (amerikai javaslatra) etnikai átlérvekkkel a történelmi Moson, Sopron, Vas vármegyék nyugati részeire.

Másfél hónapig tartó harcok során, az ún. nyugat-magyarországi felkelésen át vezetett az út Velencéig, ahol olasz közvetítéssel az osztrák és a magyar fél a tárgyalóasztalhoz ült. Az a szerdai nap, a népszavazás napja

1922. évi XXIX. törvénycikk

A SOPRONI NÉPSZAVAZÁS EMLÉKÉNEK TÖRVÉNYBE IKTATÁSÁRÓL

A soproni népszavazási terület lakossága, amidőn válságos időkben az állami hovatartozás iránti hajlandóság próbára tételét, a megtartott népszavazáson nyelvi és faji különbség nélkül az ezeréves magyar államhoz való tántoríthatatlan hűségről tett bizonyosságot.

A hűséges ragaszkodás e megnyilatkozása a magyar haza minden fiában megerősítette a boldogabb jövő bekövetkezésébe és az isteni igazság örök diadalába vetett reménységet. Midőn a törvényhozás a soproni népszavazási terület lakosainak államhűségét, melyről mindenkor meg volt győződve, szeretetével viszonozza, a népszavazás emlékét a következőkben örökíti meg:

1. § A soproni népszavazási terület lakosságának a magyar állam iránt tanúsított tántoríthatatlan hűségét örök emlékezetül törvénybe iktatja.
2. § Elhatározza, hogy a népszavazás emlékének megörökítésére Sopron sz. kir. város területén e történelmi esemény jelentőségéhez méltó emlékmű állíttassék fel.
3. § Sopron sz. kir. város címere a „civitas fidelissima” jellegével egészített ki.
4. § E törvény kihirdetése után azonnal életbe lép és végrehajtásával a minisztérium bíztat meg.

azóta legendává nemesedett. Örök időkre figyelmezteti a soproniakat, hogy elődeik hogyan szavaztak abban a csontig hatolóan hideg decemberben. Dr. vitéz Házi Jenő mutatott rá, hogy Sopront a német ajkú gazdapolgárok (a hűségesek) szavazatai mentették meg a hazának. 1921-ben az akkori lakosság 52%-ban volt német, illetve 48%-ban magyar anyanyelvű.

1922-ben a nemzetgyűlés törvénybe iktatta Sopron hűségét a magyar hazához. Barokk címerét a város szalagdíszrel bővíthette, rajta a büszke felirattal: CIVITAS FIDELISSIMA. 1928-ban a nemzet filléreiből elkészült a Tűztorony bejáratát ékesítő Hűség kapu, Hikisch Rezső és Kisfaludy-Stróbl Zsigmond ihletett alkotása. Jelképe örök érvényű. Hungária csodálatos nőalakja maga köré gyűjti a hűségeseket: a város és környéke magyar, német és horvát népét. Kis puttók harsogják a szélbe: „...de szolgasorba nem bajolt, magyar maradt örökre...”

1931. december 14-től a Széchenyi téren elkészült országzászlónál díszőrséget álltak a cserkészek, diákok, főiskolai hallgatók. Még Sopronyi Thurner Mihály, a 20. századi Sopron legnagyobb polgármesterének idején a város vezetése és a Társadalmi Egyesületek Szövetsége létrehozta a Hűség Díjat. 1940-ben Soproni Horváth József festőművész, „az akvarell poétáját” díjazták, 1941-ben, a húszéves évfordulón Becht Rezső, Sopron európeér gondolkodású szépírója vehette át az aranyérmét. 1942-ben ismét Bechtet, a művészeti kategóriában pedig a tündöklő tehetségű érem- és szobrászművészt és restaurátort, Szakál Ernőt díjazta a város.

A vesztes második világháború elsodorta a hűség napját is. Az egypárti diktatúrában emlékezni sem volt tanácsos Sopron aranynapjára.

2001-ben, a népszavazás 80. évfordulóján az akkori magyar kormány kihelyezett ülésén meghozta azt a rendeletet (244/2001), amely ismételten örök időkre törvénybe iktatta Sopron város múlhatatlan érdemeit. Évtizedekig tartó némaság után a 15 milliós magyarság, a megmaradt ország lakossága és Sopron ebből a napból merít erőt mindennapjaira. Diákok tízezrei tanulják meg a történelemkönyvekből e napot: 1921. december 14.